

Ignaz Matthey, ***Eer verloren, al verloren. Het duel in de Nederlandse geschiedenis*** (Zutphen: Walburg Pers, 2012, 624 pp., ISBN 978 90 5730 872 7).

Gedurende ruim twintig jaar vormt de combinatie van geweld en mannelijke eer een prominent onderzoeksthema binnen het bredere terrein van de geschiedenis van misdaad en straf. Aan het duel, als onderdeel van dat thema, is buiten Nederland de nodige aandacht besteed. Dat het duelleren hier te lande er in het moderne onderzoek bekaaid vanaf komt, is begrijpelijk. Alle historici die het terrein een beetje kennen gaan ervan uit dat het formele duel in Nederland bij uitzondering weinig voorkwam. Het moet nog in de jaren negentig zijn geweest dat ik me voornam om in het kader van mijn eigen geweldsonderzoek na te gaan wat ervan desondanks in de archieven terug te vinden was. Dit voornemen kwam niet verder dan het noteren van een enkele verwijzing die ik in de literatuur vond; ik hield me bij het weinige Amsterdamse materiaal. Daarom is het niet alleen voor de voortgang in het historisch onderzoek maar ook voor mijn persoonlijk genoegen een goede zaak dat Ignaz Matthey deze leemte nu heeft opgevuld.

Met behulp van diverse digitale zoekmiddelen heeft Matthey nog een aardig databestand weten op te bouwen, met name uit rechterlijke bronnen en kranten. Hij komt zo tot 376 gevallen van eind zestiende tot begin twintigste eeuw. Het gaat steeds om ereduels, zoals hij ze noemt ter onderscheid van onder meer gerechtelijke tweegevechten en volkse duels met het mes. Onder die gevallen bevinden zich zowel gevechten in het buitenland waarbij een of twee Nederlanders waren betrokken als krachtmetingen in Nederland tussen twee buitenlanders. Een aantal zaken betreft duels in verschillende stadia van planning die nooit tot uitvoering kwamen. Terecht benadrukt de auteur dat er genoeg ongedocumenteerde gevallen moeten zijn geweest; hij spreekt zelfs van het topje van een ijsberg. Dat geldt natuurlijk ook voor Duitsland of Frankrijk. In vergelijking met wat het onderzoek over andere (Europese) landen heeft opgeleverd vormen die 376 gevallen (gemiddeld iets meer dan één per jaar), zoals de auteur ook stelt, inderdaad een betrekkelijk klein aantal, zeker als we daar de gevechten tussen twee buitenlanders op Nederlands grondgebied van aftrekken. Overigens was ook de nationale inbreng in het beroemdste duel uit de ‘Nederlandse’ geschiedenis, dat waarin Alexander Poesjkin het leven liet, gering, want diens tegenstander was een recentelijk tot Nederlander genaturaliseerde Fransman.

Voor de niet-ingewijde lezer vermeld ik dat het formele of ereduel een althans in theorie gestileerd gevecht betrof. Er ging een officiële uitdaging aan vooraf; er werd gevochten met degens of, later, pistolen en een dodelijke afloop was, zeker na 1800, niet de regel. De Europese elites praktiseerden dit duel van de zestiende tot begin twintigste eeuw en vonden het aan hen voorbehouden als enige vorm van beschaafd uitvechten van conflicten om de eer. Matthey situeert zijn onderwerp onberispelijk in de Europese historiografie over het duel. Ik mis alleen Steven Hughes' afsluitende monografie over zijn onderzoek naar het negentiende- en vroeg-twintigste-eeuwse Italië (*Politics of the Sword*; Columbus, OH 2007). Meer in het algemeen plaatst Matthey het duel en de ook in Nederland waarschijnlijk afnemende frequentie ervan (die met enige slagen om de arm uit de cijfers valt af te leiden) in het kader van de pan-Europese lange-termijn trend waarbij het ernstig geweld gestaag in frequentie afnam en de maatschappelijke aanvaarding van geweld steeds kleiner werd. Hierbij noemt hij met kennelijke instemming de civilisatietheorie van Norbert Elias.

Verder bevat het boek vooral veel empirie. De lezer krijgt de indruk dat alle 376 gevonden gevallen ook op narratieve wijze de revue passeren. Het hoofdstuk getiteld Haagse besognes lijkt primair bedoeld om het verhaal van een aantal duels dat minder past bij de thema's van andere hoofdstukken toch te kunnen vertellen. Verder zijn er onder meer hoofdstukken over het duel als gebruik onder heren, de houdingen ertegenover, de wetgeving ertegen en voorlopers als riddertoernooien en gerechtelijke tweekampen. Informatief is het hoofdstuk over tweegevechten in de Nederlandse koloniën, waarover althans aan deze recensent tevoren niets bekend was. Ook dat hoofdstuk is uitputtend, inclusief bijvoorbeeld Taiwan met twee duels. Naar verhouding vechtlustig was men vooral in het negentiende-eeuwse Nederlands-Indië. Het is voor mij verrassend te vernemen dat Multatuli een vriend van het duelleren was. De vele verhalen maken dit boek primair tot een naslagwerk. Daarbij doen de uitvoerige namen- en zakenregisters goede dienst. Ook de bibliografie is uitvoerig.

Blijft de vraag naar de verklaring voor het reeds ten tijde van de Republiek bij de Nederlandse elites geringe enthousiasme voor het duelleren. Die komt in het slothoofdstuk aan de orde. Natuurlijk heeft het iets te maken met het feit dat die elites grotendeels van burgerlijke komaf waren. Daarin ben ik het geheel met Matthey eens. In de vroegmoderne tijd duelleerden nu eenmaal vooral edelen en militairen, hoewel ook toen burgers zich soms niet onbetuigd lieten. In een oorspronkelijk in het Frans in 2009 verschenen artikel (in het Engels als hoofdstuk 2 van mijn *Violence and Punishment* (Cambridge 2012)) stel ik dat in de Republiek alleen de elites betrekkelijk vreedzaam gezind waren, getuige vooral hun afkeer van duels, en dat het een misverstand is te denken dat de hele samenleving van een betrekkelijke vreedzaamheid doortrokken was (en ook de elite was alleen binnenlands vreedzaam, gezien de slavernij en koloniale oorlogen). Ik wijs daar de mythe van het poldermodel af. Onafhankelijk van mij lijkt Matthey tot een gelijksoortige redenering te komen, maar op het eind omarmt hij toch de notie van het poldermodel. Misschien betreft het hier slechts een nuanceverschil. Ik vind

dat wij beiden het probleem van waarom zo weinig formele duels (in tegenstelling tot volkse duels) in Nederland nog niet voor 100% hebben opgelost.

Pieter Spierenburg, NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies